

КЗК «МІСЬКА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ» КМР

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ВІДДІЛ

Перший Президент
Української Академії Наук
В.І. Вернадський

КРИВИЙ РІГ

2018

Бібліографічний огляд літератури

Підготував провідний бібліограф М.Б. Золотарева

Владимир Иванович Вернадский – мыслитель, ученый-естествоиспытатель, общественный деятель, основатель ряда научных школ, основоположник учения о биосфере, комплекса современных научных знаний о Земле (биогеохимия, радиогеология, гидрогеология и др.).

В.И. Вернадский родился в Петербурге 12 марта (28 февраля по ст. ст.) 1863 г. в дворянской семье. Его родители имели украинское происхождение.

Неблагоприятный климат вынудил семейство Вернадских в 1868 г. сменить место жительства на Харьков, который в то время был известен как один из главных научных центров.

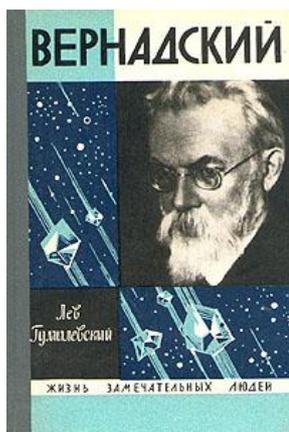
В 1873 г. Владимир поступил в Харьковскую классическую гимназию.

С третьего класса мальчик учился уже в Первой Санкт-Петербургской классической гимназии, т.к. в 1876 г. Вернадские вернулись домой. Это учебное заведение считалось одним из лучших в стране и заложило прекрасный фундамент для интеллектуального багажа будущего знаменитого ученого. В частности, гимназия была известна высоким уровнем преподавания философии, истории, иностранных языков.

Продолжил образование юный Вернадский в Петербургском университете, на физико-математическом факультете, который окончил в 1885 г. В этом же году его назначили на должность хранителя минералогического кабинета Московского университета. В 1890 г.

В.И. Вернадский уже приват-доцент кафедры минералогии. Защитив докторскую диссертацию в 1897 г., в период с 1898 по 1911 г. являлся профессором Московского университета.

Украшением биографии Вернадского стал и такой факт, что он читал научные труды на 15 языках, сам иногда писал на английском, немецком и французском.

Довольно документальный портрет о жизни и творчестве В.И. Вернадского получился у **Льва Гумилевського (Гумилевский, Л. И. Вернадский /Л.И.Гумилевский.–3-е изд. – Москва: Молодая гвардия, 1988.-255 с. – (Ж 3Л).** Книга представляет собой научно-художественную биографию великого ученого и мыслителя, академика Владимира Ивановича Вернадского (1863-1945). Геохимик и минералог в начале своего пути, В. И. Вернадский в дальнейшем создал целостную картину развития нашей планеты, увязав в своей теории данные геологии с наукой о жизни и человеке.

Настоящее издание посвящено 125-летию со дня рождения всемирно известного ученого. Владимира Ивановича Вернадского мировая наука справедливо считает одним из создателей сегодняшней научной картины мира. Проблемы биосферы и

ноосфери, екології, научної етики, відповідальності учених за можливі наслідки своїх відкриттів - все це ще на порозі століття знашло відображення в працях молодого тоді професора. І пізніше, став одним із визнаних зірок науки, Вернадський продовжував -- буквально до останніх днів своєї довгої життя -- прокладувати шляхи, слідуючи якими людство зможе зберегти свою даровану природою обитель, дивну планету, едва ли не єдину в усьому світі, де вершина живої життя -- Розум досяг масштабів планетарного могутства.

Ім'я академіка Вернадського вийшло далеко за межі наукових статей і монографій. Його ідеї, його передбачення і попередження звучать в публіцистичних виступах письменників і журналістів, громадських і державних діячів, озбочених самим гострим із всіх нагальних питань -- як зберегти від загибелі не тільки земну цивілізацію, але й саму життя на Землі, як подолати ставшу нині жахливою реальністю небезпека її знищення, вогні атомної війни або в невиправданому розбазарюванні величезних, але відносно не безмежних ресурсів земної кулі, ще недавно казавшого непомітним, а тепер навіть із порівняно близького космосу охоплюваного єдиним людським поглядом.

Живого звучання голосу Вернадського не збереглося. Але й, мабуть, ніхто не міг би записати його голосу на грамплатівку або в мікрофон якоїсь іншої звукозаписуючої апаратури, не занадто любивши навіть перед фотооб'єктивом.

До здивування мало залишилося про академіка Вернадського і фотозображень, крім тих випадкових. І все ж повністю документальний, рухомих і живий портрет Вернадського існує. Він зараз в руках тих, хто тримає цю книгу.

Цебрій, В. Несподіваний Вернадський : Полтавський період 1917-1918/ В. Цебрій // Україна –Incognita.-К., 2007.-С .263.

Про академіка Володимира Івановича Вернадського написано багато біографічної літератури, монографій. Протягом другої половини ХХ століття (коли він уже пішов з життя) його інтелектуальна аура і духовна спадщина привертала увагу фахівців, всесвітньо відомих учених, громадськості. І все ж у житті академіка Вернадського для багатьох його співгромадян залишилися «білі плями». Йдеться про період, коли на просторах однієї шостої земної кулі розігравалася найкраща драма історії — ці роки, трагічні для всієї інтелігенції колишньої Російської імперії, опинилися поза увагою його біографів. Лише 1993 року були опубліковані «крамольні» для влади більшовиків щоденники Вернадського, датовані 1917 — 1921 роками. До цього часу ця надзвичайно цікава інформація залишалася тільки у «спецхранах».

Взагалі «Щоденник» Вернадського являє собою унікальний документ епохи. Причому цей період життя великого вченого тісно пов'язаний саме з Полтавою, з її людьми, зі справді історичними подіями. Тут Вернадський напружено працює над своєю «живою речовиною» — прообразом майбутньої теорії біосфери. Тут визрівають його політичні ідеї, але обставини складаються так, що академік змушений був змиритися із суворим плином історії.

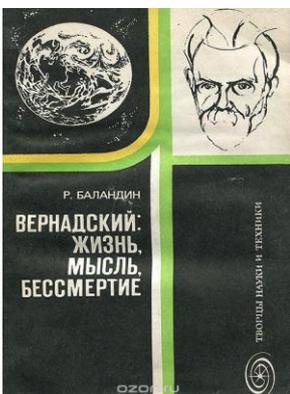
У 20-х роках він уже демонструє (принаймні зовні) свою лояльність владі. В будь-який момент його могли заарештувати і своє життя вчений скінчив би десь на

Соловках. Приводів для репресій було достатньо: і участь в уряді Керенського, потім активні політичні контакти з генералом Денікіним, і дочка — білоемігрантка, і власне кадетське минуле... Але доля поставилася до нього поблажливо. Вернадський зумів і встиг ще зробити для науки те, що він зробив. Попереду, після років хаосу і невпевненості, були два десятиліття активної і плідної творчої праці.

Книга **В.М. Корсунской и Н.М. Верзилина «В.И. Вернадский».- Москва: Просвещение .- 1975.-127 с.- (Люди науки)** открывает читателю яркие страницы биографии замечательного естествоиспытателя нашего времени, оставившего глубокий след в мировой культуре, В. И. Вернадского. Однако это не только увлекательный рассказ о жизни ученого, дополненный хорошими иллюстрациями. В книге показаны пути становления личности

ученого - классика геохимии, создателя учения о биосфере, характерной чертой творчества которого был синтетический, целостный охват явлений природы, стремление к установлению связей между ними. По широте научного кругозора и разнообразию научных открытий Владимир Иванович Вернадский стоит, пожалуй, особняком среди других великих естествоиспытателей нашего времени. Молекулярные кристаллические структуры, планетарные геохимические оболочки, история минералов и геосфер, движение химических элементов Земли, геологическая роль «живого вещества» в истории планеты, учение о биосфере — таков в кратком перечислении круг научных интересов ученого-мыслителя, идеи которого приобретают со временем все большую актуальность.

О жизни и научной работе В.И. Вернадского можно узнать из книги **Баландина, Р.К. Вернадский: жизнь, мысль, бессмертие: (К 125-летию со дня рождения) / Р. К. Баландин.— Москва: Знание, 1988. – 208 с.**

Мысли Вернадского всегда многогранны и глубоки, высказаны своеобразным языком. Читать работы Вернадского могут не только специалисты, но и все, кого интересует история идей, закономерности их развития, а самое главное - жизнь природы. Перечень достоинств этого необычайного человека можно было бы начать так: чистота души, твердость взглядов, огромная сила воли, могучий разум... Вернадский интересен и велик сам по себе, как прекрасная человеческая личность. Жизнь любого человека проходит как бы в двух взаимно пересекающихся плоскостях. Одна плоскость -- обычные биографические события: где и когда родился, кто родители, как протекало детство, как и где учился. Это, можно сказать, внешняя, видимая биография. Однако имеется у каждого из нас другая плоскость существования: мир переживаний, мыслей, знаний о мире и о самом себе.

В жизни великих мыслителей главное - творчество. Казалось бы, рассказывать

об их жизненном пути разумнее всего во взаимосвязи с творческой биографией. Однако творческий путь Вернадского чрезвычайно трудно представить в виде последовательного ряда событий. Обычно Вернадский вел параллельно несколько научных исследований. Кроме того, занимаясь какой-нибудь наукой, он вовсе не ограничивался относящимися к ней конкретными проблемами (скажем, структурой кристаллов или химическим составом живого вещества), а охватывал мыслью огромные области знания, чаще всего на стыке нескольких наук. Об этом можно судить хотя бы по названиям наук, прославивших его имя: геохимия, радиогеология, биогеохимия. Рассказывать одновременно об исследованиях сразу в нескольких научных областях трудно уже потому, что приходится сообщать некоторые общие сведения о науке, о ее истории и достижениях. Это требует постоянных отступлений. Но самое важное: для Вернадского наука была средством познания природы. Он не был специалистом в какой-то одной науке или даже в нескольких науках. Он блестяще знал добрый десяток наук, но изучал природу, которая неизмеримо сложнее всех наук, вместе взятых. Он размышлял над природными объектами, над их взаимосвязями.

Это обстоятельство определило выбор структуры книги.

Книга состоит из трех частей.

В первой части будет рассказано (кратко) о жизни Вернадского.

Во второй части речь пойдет о его исследованиях, относящихся к различным объектам природы или научным проблемам, а также о его взглядах на искусство, науку и т.д.

Третья часть посвящена научным достижениям Вернадского, не утратившим своего значения поныне, а подчас только еще осваиваемым учеными.

В статье О. Строговой Цель прогресса – человек самодостаточный / О. Строгова // Тайны XX века.-2017.- № 48.- С.6. рассказывается о теории развития человечества академика В. Вернадского, о будущем человечества.

В научной монографии **И.И. Мочаловой Владимир Иванович Вернадский (1963-1945) /И.И. Мочалова.- Москва: Наука, 1982.- 487 с.** рассмотрен процесс формирования естественнонаучных и философских воззрений Вернадского, процесс создания учения о биосфере и ноосфере.

Творчество Вернадского протекало на фоне глобальных исторических катаклизмов, потрясших основания человеческой истории в первой половине XX века: революция в России в 1905-1908 гг.; Первая Мировая война 1914-1919 гг.; Октябрьская революция в 1917 году и последовавшая за ней гражданская война 1918-1922 гг.; Вторая Мировая война 1939-1945 гг.

Творческое наследие Владимира Ивановича Вернадского масштабно и одновременно дерзко по тому предпринятому синтезу научных знаний, которое он старался выполнить для своей эпохи.

И мы вслед за В.И. Вернадским говорим: связь времен не прервать, она работает. Мы творим «на том же пути». Этот путь в XXI веке обретает формы новой волны научного синтеза, имя которой - Ноосферизм.

Тільки сьогодні ми можемо оцінити, наскільки його думки і прогнози о дальшому розвитку цивілізації були правильними. Для користувачів, які цікавляться життям і науковою діяльністю першого Президента Української Академії Наук пропонуємо статтю:

Гальчинський, А. Принципи ноогенезу в контексті вчення В. Вернадського / А. Гальчинський // Економіка України.-2010.- № 5.- С. 16.

Ситник К. М. Під знаком Вернадського / К. М. Ситник, В. М. Багнюк // Науковий світ. – 2003. – № 10. – С. 4–7.

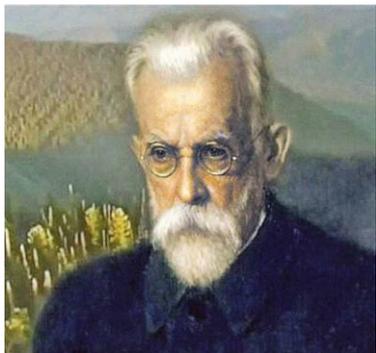

Сто років тому назад — 14 листопада 1918 року гетьман Павло Скоропадський підписав Закон про утворення Української академії наук в Києві і наказ про призначення її першого складу. А 27 листопада того ж року відбулося засідання загальної конференції, на якій першим президентом Академії був обраний видатний

вчений з міжнародним ім'ям Володимир Вернадський, а постійним секретарем — Агафангел Кримський.

В мемуарних записках 1943 року, написаних уже на закаті життя, В.І. Вернадський докладно виклав свої враження про створення і перші місяці діяльності Української академії наук в 1918–1919 роках. Ще з родинних переказів і вражень від спілкування з батьком він усвідомлював важливість і специфіку української історичної традиції і культурної самості. Українські інтереси і перспективи молодий Вернадський почав розуміти і в спілкуванні з істориком і публіцистом Михайлом Драгомановим, до особистості якого він потім в щоденниках і мемуарних записках неодноразово повертався.

В кінці кінців, не просто в силу біографічних обставин саме Вернадський став першим президентом і одним з головних творців Української академії наук восени 1918 року.

Матвеева, Л.В. Створення Української академії наук (1918-1928 рр.) / Л.В. Матвеева // Український історичний журнал. - 2008. - № 6. - С.4-26.

Створення Української Академії наук було запевною мрією української інтелігенції ще з кінця ХІХ ст. Ця мета сприймалася не як суто науково-організаційна проблема, а як символ престижу національної культури, посідання гідного місця в ряду цивілізованих європейських народів. Численні документи з архівних фондів щодо правдивої історії Академії наук, дали підставу гадувати, що створення Української Академії наук як державної наукової установи слід розглядати як досить тривалий процес формування, що проходив протягом

1917–1928 років і характеризувався рядом етапів. На початку серпня 1917 р. до нового складу Тимчасового уряду як міністр освіти ввійшов академік С.Ф. Ольденбург, який запропонував В.І. Вернадському стати товаришем міністра і завідувати відділом вищої школи, а також “Державною організацією дослідження наукових проблем”. Вельми показовий запис В.І. Вернадського з цього приводу: “Питання правильної організації наукової й навчальної роботи мене завжди глибоко цікавили, внаслідок чого морально я не міг відмовитися від пропозиції С.Ф. Ольденбурга, хоча відчував усю нестабільність стану справ, я прийняв його пропозицію”. Стверджуючи величезне значення науки для розвитку людства, Володимир Іванович підкреслював: “Організація наукової праці і вищої школи скрізь і всюди з кожним роком стає дедалі могутнішим фактором у загальнолюдській культурі, дедалі більше проникає у сучасне суспільство, пронизує його громадське й державне життя”.

Шендеровський, В. Перший президент Української академії наук: В. І. Вернадський / В. Шендеровський // Дивослово. – 2013. – № 2. – С. 54–57.

З жовтня 1917 по березень 1921 р. В. Вернадський жив і працював в Україні. І саме в цей період найяскравіше проявилася його подвижницька діяльність задля створення Української академії наук. У листі до професора східних мов у Москві А.Кримського він писав: «Вважаю важливою цю установу і з точки зору українського відродження, і з точки зору загальнолюдської».

8 липня 1917 р. на засіданні Українського наукового товариства сформували Комісію для організації Академії наук. Але лише в травні наступного року, коли міністром освіти в уряді П.Скоропадського став відомий історик М.Василенко, почалася робота. М.Василенко послідовно і наполегливо відстоював кандидатуру В.Вернадського на посаду керівника майбутньої академії. Незабаром з Полтави до Києва приїхав і сам В.Вернадський. Обидва кинулись у вир організаційних клопотів.

Академія наук є об'єднання державних наукових установ: бібліотека, архів, геологічні і географічні карти, національний музей, інститути для експериментальних та гуманітарних наук.

А ще була тривала полеміка В.Вернадського з професором М.Грушевським, який був головою Українського наукового товариства. Під час їхньої зустрічі М.Грушевський прямо заявив: «Ви знаєте, що у нас тепер немає достатньої кількості вчених українців за межами українознавства. Отже, ми повинні звернутися до росіян. Мине ще чимало часу, поки сили ці у нас з'являться». Не виключено, що М.Грушевський якоюсь мірою не мав рації, хоча його міркування стосовно орієнтації на національні кадри були засадничо правильними. Адже всім відомо, що на час створення академії наук визнаними вченими були такі українці, як Іван Пулюй – фізик, Іван Горбачевський – біохімік, Степан Рудницький – географ, Володимир Липський – природознавець, математик Михайло Кравчук, інженер-металург Фещенко-Чопівський. Ці вчені цілком могли б очолити відповідні напрямки в природничих відділах академії наук. В.Вернадський це розумів: «Важливо створити сильний центр наукових досліджень українського народу, його історії, його мови, природи України. Звичайно, треба вести ці дослідження не за національною ознакою, а в найширшому загальнолюдському масштабі. Треба якнайшвидше створювати катедри і лабораторії, інститути,

які спочатку, можливо, й будуть зайняті росіянами... Але становище скоро зміниться, бо посади в академії виборні. Дуже скоро заявлять про себе місцеві сили». Так обстоював учений свою позицію в дискусії з М.Грушевським.

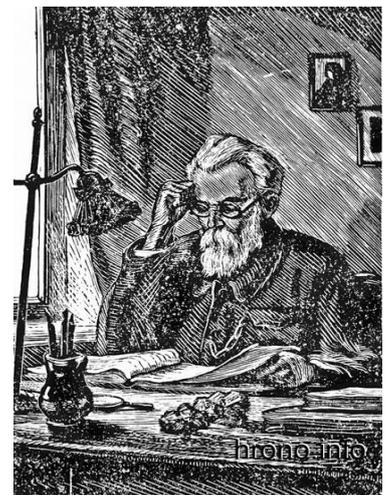
На рубежі 1919–1920 років вся семья Вернадских оказалась в Крыму. Владимир Иванович приступил к чтению лекций по геохимии в Таврическом университете.

В сентябре 1920 года Владимир Иванович получает письмо от капитана английского судна с предложением прибыть с семьей в Севастополь для поездки в Англию. Начинается подготовка к отъезду. Однако в связи с назначением Вернадского ректором Таврического университета эта поездка не состоялась. Университет в это время находился в тяжелом положении. В этой ситуации В.И. Вернадский принял нестандартное решение. 23 октября он встретился с Главнокомандующим русской армией П.Н. Врангелем и получил его поддержку. Студенты Таврического университета прониклись к новому ректору глубочайшим уважением. Среди студентов, учившихся тогда в университете, был и Игорь Васильевич Курчатов, который впоследствии считал себя учеником Вернадского

Сейчас Таврический национальный университет носит имя В.И. Вернадского.

"Десятилетиями, целыми столетиями будут изучаться и углубляться его гениальные идеи, а в трудах его -- открываться новые страницы, служащие источником новых исканий; многим исследователям придется учиться его острой, упорной и отчеканенной, всегда гениальной, но трудно понимаемой творческой мысли; молодым поколениям он всегда будет служить учителем в науке и ярким образцом плодотворно прожитой жизни."

Так писал о Вернадском академик А. Е. Ферсман.

Список литературы:

Баландин, Р.К. Вернадский: жизнь, мысль, бессмертие: (к 125-летию со дня рождения) / Р. К. Баландин. – Москва: Знание, 1988. – 208 с.

Гумилевский, Л. И. Вернадский /Л. И. Гумилевский. –3-е изд. – Москва: Молодая гвардия, 1988. – 255 с. – (Жизнь Замечательных Людей).

Корсунская, В.М. В.И. Вернадский / В.М. Корсунская, Н.М. Верзилина. - Москва: Просвещение.- 1975.- 127 с.- (Люди науки).

Мочалова, И.И. Владимир Иванович Вернадский (1963-1945) / И.И. Мочалова .- Москва: Наука, 1982.- 487 с.

Гальчинський, А. Принципи ноогенези в контексті вчення В. Вернадського /А. Гальчинський // Економіка України.-2010.-№ 5.- С.16.

Матвєєва, Л.В. Становлення Української академії наук (1918-1928 рр.) / Л.В. Матвєєва // Укр. іст. журн. - 2008. - № 6. -С.4.

Ситник, К. М. Під знаком Вернадського / К. М. Ситник, В. М. Багнюк // Науковий світ. – 2003. – № 10. – С. 4.

Строгова, О. Цель прогресса – человек самодостаточный / О. Строгова // Тайны XX века.-2017.- № 48.- С.6.

Цебрій, В. Несподіваний Вернадський: Полтавський період 1917-1918 / В. Цебрій // Україна –Incognita.- К., 2007.- С.263.

Шендеровський, В. Перший президент Української академії наук: В. І. Вернадський / В. Шендеровський // Дивослово. – 2013. – № 2. – С. 54–57.

